

FÖRHANDLINGAR

Nationalekonomiska föreningen

1987-03-26

*Redigerade och sammanfattade av civ ek OSSIAN EKDAHL
och docent ANDERS BJÖRKLUND*

Ordförande: professor Karl-Göran Mäler

Inledare: departementsråd Lars Heikensten

Övriga debattdeltagare: docent Ulf Jakobsson, professor Sören Wibe, docent Lennart Ohlsson, fil dr Stig Tegle och docent Lars Vinell

Långtidsutredningen 1987

Karl-Göran Mäler:

Jag vill hälsa er välkomna till kvällens debatt som handlar om den nyligen framlagda Långtidsutredningen. Inleder gör ekonomie doktor Lars Heikensten som för några år sedan disputerade vid Handelshögskolan för att sedan börja vid Riksgäldskontoret och sedan snabbt gå vidare till Finansdepartementet där han lett arbetet med den nu presenterade Långtidsutredningen. Som övriga debattdeltagare ser vi fram emot att få höra dels docent Ulf Jakobsson som under 70- och 80-talen har arbetat med flera långtidsutredningar, dels professor Sören Wibe från Skogshögskolan i Umeå. Sören har bl a forskat om produktionsteori och industrins långsiktiga utveckling.

Lars Heikensten:

Jag vill gärna börja med att tacka för att jag fått komma hit för att berätta om Långtidsutredningen. För en före detta sekreterare i den här föreningen är det extra trevligt att få komma hit och tala ekonomi.

Dagens rubrik är alltså Långtidsutredningen 1987. Det har inte varit alldeles enkelt att veta hur jag skulle närma mig detta ämne. Jag har bokstavligt talat levt med denna långtidsutredning i fem-sex månader. Nu gäller det att på en halvtimme lyfta fram kvintessensen av den huvudrapport på ca 250 sidor och de tusentals sidor bilagetext vi har publicerat.

Jag har förutsatt att ni bara i begränsad omfattning har tillgodogjort er innehållet i Långtidsutredningen. I det här inledningsanförandet kommer jag därför att lyfta fram huvudbudskapet och redogöra för hur vi har kommit fram till det. I begränsad utsträckning kommer jag att ta upp den diskussion om ekonomins funktionssätt och om vidare aspekter på välfärden som vi för.

Huvudbudskapet i Långtidsutredningen är – vilket har framgått i massmedierna – att Sverige kan få en god ekonomisk utveckling under den närmaste tioårsperioden. För detta krävs dock låga nominella pris- och löneökningar och en fortsatt förbättring av den offentliga sektorns sparande. Med en hög produktivi-

tetsstegringstakt och tillväxt i ekonomin blir vägen mot balans lättare. Det beror på att pris- och lönebildningen underlättas, eftersom reallöneutrymmet på sikt bestäms av produktivitetens utvecklingen. Med en högre tillväxt blir det också lättare att förbättra den offentliga sektorns sparande. En högre tillväxt förutsätter enligt utredningen att anpassningsförmågan i ekonomin är god.

Det här är naturligtvis inget sensationellt budskap. Poängen med det arbete som vi lagt ner på den makroekonomiska analysen är främst att vi kunnat precisera en del samband bättre än vad som annars är vanligt i debatten. Vi försöker exempelvis visa *vilken* pris- och löneökningstakt som krävs för att ekonomin skall röra sig mot balans och *hur stor* sparandeförbättring som krävs i den offentliga verksamheten. På det sättet ger vi underlag för debatten, men också för utformandet av den medelfristiga ekonomiska politiken.

Vi genomför analysen med utgångspunkt från några scenarion. Dessa tecknas i två tidsperspektiv: 1987 – 1990 samt 1984 – 1995. Utgångspunkten för det korta perspektivet är den prognos för 1987 som presenterats i den preliminära nationalbudgeten i år.

Kalkyler – inte prognoser

De siffermässiga beräkningarna skall inte tolkas som prognoser. Detta är viktigt att påpeka. När treårskalkylerna publicerades förra året av *Early Warning* – visserligen i deras och inte i vår version – tolkades de som prognoser och då sjönk börskurserna med 2 procent. Precis som i de närmast föregående långtidsutredningarna har våra beräkningar karaktären av *kravkalkyler*; de är avsedda att klargöra vad som i olika avseenden krävs av den ekonomiska politiken och av ekonomins funktionssätt för att det skall vara möjligt att uppnå målen för den ekonomiska politiken; full sysselsättning, hög tillväxt, fast penningvärde och balans i utrikesbetalningarna.

Vi sätter alltså upp vissa ambitionsnivåer i de tidsperspektiv som vi belyser. Därutöver utgår vi från vissa förutsättningar när det gäller olika samband i eko-

nomin och exempelvis utvecklingen i omvärlden. Vi studerar därefter exempelvis; som jag nyss sa, vilken utveckling av offentligt sparande som krävs eller hur priser och löner måste utvecklas för att de angivna ambitionsnivåerna skall uppnås.

Jag vill understryka detta därför att det är vanligt i debatten att någon enskild del av våra scenarion rycks ut och att man säger att just den är orealistisk. Det är den kanske i förhållande till dagens situation – men den måste tolkas i förhållande till scenariet i övrigt.

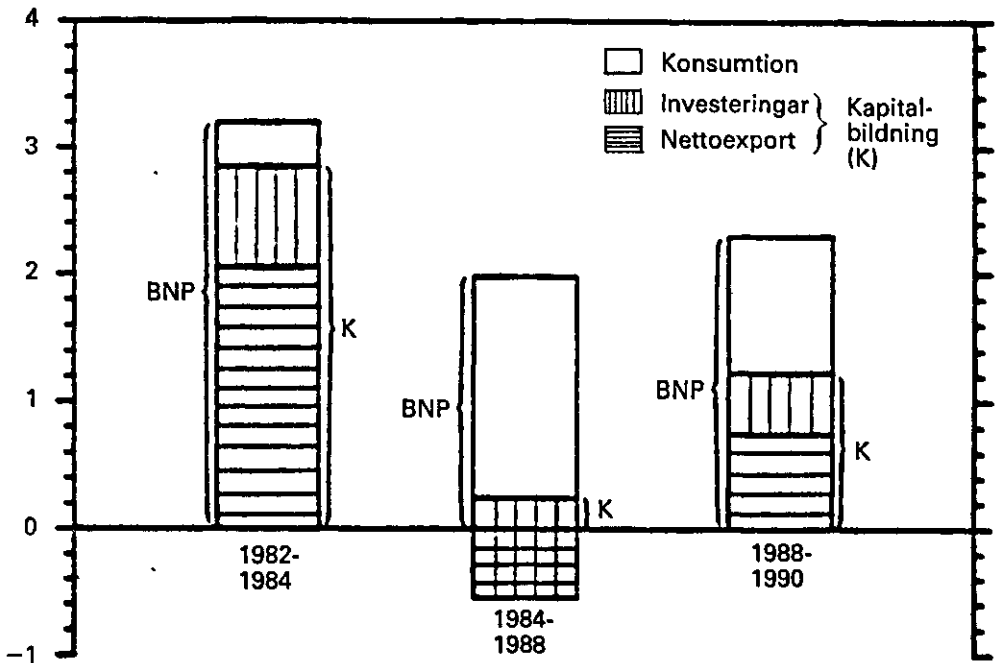
Låt mig nu säga någonting om den internationella utvecklingen. Till grund för analysen av den ekonomiska utvecklingen i Sverige har vi lagt en försiktig bedömning av världsmarknadens tillväxt med 4 – 5 procent per år i volym, vilket motsvarar ca 2,5 – 3 procent i BNP-tillväxt. Inflationen i vår omvärld bedöms under hela perioden vara låg, ca 3,5 procent. Oljepriset förutsätts fram till 1990 vara kvar på samma nominella nivå som i januari 1987, vilket är 18 dollar per fat. Därefter antas en viss uppgång till nivån 27 dollar per fat 1995. Detta torde vara en ganska okontroversiell bedömning av den internationella utvecklingen. Den överensstämmer relativt väl med de bedömningar som har gjorts av EG och OECD.

En nymodighet i årets långtidsutredning är, för övrigt, att vi förutom huvudalternativet redovisar två alternativ för den internationella utvecklingen. I det ena sker inte den minskning av budgetunderskottet i Förenta Staterna som förutsätts i huvudalternativet. Detta framtvingar bl a en penningpolitisk åtstramning i Förenta Staterna och därmed på sikt ett fall i tillväxten och en högre inflation i västvärlden. Det andra alternativet är att oljepriset ökar till 25 dollar per fat redan 1988. Båda dessa analyser genomförs med hjälp av modeller som vi har fått låna av EG-kommissionen.

Den svenska utvecklingen

Därmed skulle jag vara färdig att ge mig i kast med den svenska utvecklingen. I det korta perspektivet analyseras två vägar för den svenska ekonomin. Det ena alternativet leder mot balans och det visar sig

Figur 1 Bidrag till BNP-tillväxten 1982-1990.
Årlig procentuell volymförändring

Källa: Långtidsutredningen 1987. 1987-1990 bygger på LUs balansalternativ.

att detta kräver en låg inflation. Med en något lägre pris- och löneökningstakt än i omvärlden (lönekostnaderna förutsätts öka med 3 procent per år) kan tillväxten i ekonomin upprätthållas (ca 2 procent per år) samtidigt som arbetslösheten minskar ytterligare utan att något underskott i utrikesbetalningarna uppkommer. Vi har alltså lagt upp denna beräkning som en renodlad kravanalys.

Samtidigt sker en kontinuerlig utbyggnad av produktionskapaciteten, vilket behövs för att trygga framtida sysselsättning och tillväxt. Tillväxten bars 1982-84 upp av kapitalbildning, vilket inte beräknas vara fallet 1984-88. En rejäl omsvängning kan emellertid i detta alternativ ske 1988-90. Se *Figur 1* och *Tabell 1*.

Den andra vägen ger ett påtagligt sämre resultat. Där sker pris- och lönebildning istället enligt historiska mönster, vilket innebär lönekostnadsökningar på ca 6 % per år och prisökningar på ca 4,5 % per år. Tillväxten i ekonomin faller då

till ca 1 procent per år samtidigt som kapitalbildningen stannar av. Det senare hänger samman med att räntenivån i detta alternativ är fortsatt hög.

De snabbare pris- och löneökningarna slår i första hand igenom på detta vis och inte i vidgade finansiella obalanser. Detta hänger samman med att finanspolitiken antas vara fortsatt stram. Bortfallet av utländsk efterfrågan kompenseras inte med finansiella lättnader. Den politik som förs är alltså vad man brukar kalla icke-ackommoderande. Den resulterar också i att arbetslösheten ökar till nära 4 % 1990.

Låt mig uppehålla mig lite vid löneutvecklingen de närmaste åren och de krav som vi har lyft fram. Vid den presskonferens där utredningen presenterades fick jag frågan vad som talade för löneökningar på denna nivå. Jag svarade att det var förnuftet som talade för detta, vilket Svenska Dagbladet tolkade som att det var förnuftet och inte Feldt. Detta – är som ni kan förstå – en grov feltolkning.

Tabell 1 Försörjningsbalansens utveckling och vissa nyckeltal för 1987-1990 i balansalternativet. Procentuell förändring från föregående år.

	1987 ^a	1988	1989	1990
<i>1980 års priser</i>				
BNP	2,2	1,8	2,1	2,5
Import	4,0	3,2	2,5	2,8
Tillgång	2,7	2,1	2,2	2,6
Privat konsumtion	3,0	2,2	1,7	2,0
Offentlig konsumtion	1,0	0,5	0,5	0,5
Stat	-0,3	-1,0	-1,0	-1,0
Kommun	1,5	1,0	1,0	1,0
Bruttoinvesteringar	2,5	2,2	2,6	3,6
Näringsliv	3,0	2,5	2,8	4,0
därav: Industri	12,2	-0,9	0,6	6,4
Lagerförändring ^b	0,4	0,1	-0,1	0,0
Export	2,5	3,0	4,5	4,5
Användning	2,7	2,1	2,2	2,6
<i>Nyckeltal</i>				
Konsumentpris ^c	4,9	2,7	1,9	1,6
Arbetslöshet (%)	2,6	2,5	2,5	2,4
Bytesbalans (miljarder kr löpande priser)	4	1	5	7
Finansiellt sparande i offentlig sektor (miljarder kr löpande priser)	4	-11	-6	-2

^aFörsörjningsbalansen för 1987 är hämtad ifrån den preliminära Nationalbudgeten (PNB).

^bFörändring i procent av föregående års BNP.

^cImplicitprisindex. Årsgenomsnitt.

Källa: Långtidsutredningen 1987.

Tabell 2. Strukturella förändringar av den offentliga sektorns finansiella sparande 1981-1987^a. Procent av nominell BNP.

	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987 ^b
Forenta staterna	+0,4	-1,5	-1,0	-0,5	-0,8	-0,4	+1,2
Japan	+0,2	0,0	+0,4	+1,1	+0,6	-0,1	+0,2
Förbundsrepubliken Tyskland	+0,1	+1,2	+1,1	+0,1	+0,5	-0,8	-0,1
OECD	+0,1	-0,5	-0,5	-0,2	-0,3	-0,4	+0,4
Sverige	+1,4	+0,7	+0,8	+1,9	-0,2	+1,3	+0,6

^aPositiva värden indikerar en kontraktiv finanspolitisk inriktning. Siffrorna är rensade för inflationens och kapacitetsutnyttjandets effekter på budgetunderskotten.

^bPrognos

Källa: Långtidsutredningen 1987

Jag är övertygad om att det i detta land aldrig publicerats en långtidsutredning som så starkt betonat betydelsen av en stram finanspolitik. Man kan tvista om hur finanspolitikens effekter bör mätas – och det gör man på betydligt högre nationalekonomiska höjder än våra. Ändå vill jag gärna visa *Tabell 2* som visar förändringar i den offentliga sektorns sparande

under de senaste åren. Mätt på detta sätt har finanspolitiken varit utomordentligt stram.

Man kan då invända att vi trots detta inte har fått ner pris- och löneökningstakten. I Långtidsutredningen diskuterar vi dels ett antal faktorer som har komplicerat pris- och lönebildningen. Dels lyfter vi fram den utveckling av arbetslöshet och

inflation som vi ser i delar av Europa. Av den senare kan man dra slutsatsen att det har sina risker att bekämpa inflationen med hög arbetslöshet. När inflationen har sjunkit har arbetslösheten legat kvar på den höga nivån. Därav följer att det resonemang som fördes i Brookingsrapporten – att en relativt liten ökning av arbetslösheten skulle räcka för att få ner pris- och löneökningarna – är tveksamt. Kanske stiger den arbetslöshet som är förenlig med låg inflationstakt. Även vårt ogynnsamma alternativ rörande pris- och löneutvecklingen kan vara alltför optimistiskt i den meningen att en högre arbetslöshetsnivå där leder till en lägre pris- och löneökningstakt.

Någon patentlösning på pris- och löneökningproblemet har vi emellertid inte. Att det inte är så lätt framgår bl a av den rapport som den sk FOS-gruppen lade fram tidigare i veckan. Detta var ju ändå deras huvuduppgift som jag förstod det. Bl a mot denna bakgrund skall det bli intressant att höra hur Ulf Jakobsson ser på pris- och löneökningproblemet.

Det längre perspektivet

Låt mig nu komma in på det längre perspektivet, där tillväxten i ekonomin beräknas kunna bli 2,2 procent per år. Denna tillväxt bärs under den kommande tioårsperioden upp av bl a en tillväxt i antalet arbetade timmar på 0,5 procent per år, vilken sammanhänger dels med att befolkningen växer i de åldrar där förvärvsfrekvensen normalt är högst, dels med att kvinnornas yrkesverksamhet förutsetts fortsätta att öka.

Produktivitetens utvecklingen bedöms bara kunna bli marginellt snabbare än under de senaste 10-15 åren och väsentligt lägre än under t ex 60-talet. Detta fenomen är i och för sig inte unikt för Sverige utan gäller för de flesta industriländer. Möjligen har fallet i produktiviteten varit särskilt dramatiskt hos oss eftersom vår utveckling på 60-talet var anmärkningsvärdt god. Det finns dock alla skäl att fundera över hur man kan förbättra produktiviteten. Stor uppmärksamhet ägnas därför denna fråga särskilt i olika bilagor till utredningen.

För att kunna fortsätta sänka arbetslösheten och för att upprätthålla tillväxttall runt 2 procent krävs en betydande kapitalbildning. Fram till 1995 förutsätts investeringarna inom näringslivet öka med ca 3,5 procent per år. För att denna ökningstakt skall realiseras krävs att företagen förväntar sig en god framtida vinstnivå. I beräkningarna har vinstnivån förutsatts vara marginellt lägre än 1984, vilket har bedömts vara tillräckligt för att ge en avkastning på investeringar i industrin som är tillfredsställande i förhållande till alternativa placeringar i finansiella tillgångar.

För att denna vinstnivå skall kunna uppnås krävs också i det längre perspektivet en pris- och löneökningstakt som är lägre än i omvärlden. Som en strategi på 10 års sikt är dock detta tveksamt av många skäl. Det finns dessutom en del undersökningar som tyder på att svensk industri har anpassat sig relativt snabbt under de senaste åren. Detta skulle kunna innebära att relativprissänkningsskruven är lägre än vad vi räknat med.

Trots att investeringarna ökar bedöms den privata konsumtionen kunna stiga med mellan 2 och 2,6 procent per år. Detta är lägre än de senaste åren men väsentligt högre än under 1970-talet och de tidiga åren på 1980-talet.

En förklaring till att utrymmet för den privata konsumtionen är så pass stort är att den offentliga konsumtionen förutsetts öka väsentligt långsammare än under 1960- och 1970-talen. Under perioden 1984-1995 är den förutsatta årliga konsumtionsökningstakten 0,8 procent (-0,5 procent för staten och + 1,2 procent för kommunerna).

Trots att den offentliga konsumtionens tillväxt dämpas är den offentliga sektorns andel av det totala antalet anställda något högre 1995 än i dag, vilket sammanhänger med att den offentliga sektorns produktivitetens ökning i beräkningar av detta slag förutsätts vara noll. Inte heller beräknas den offentliga produktionen som andel av BNP minska, vilket beror på att värdet av offentliga tjänster som det mäts ökar snabbare än för övriga varor och tjänster.

Huvudskälet till den dämpade konsumtionsutvecklingen är den offentliga sek-

torns finansiella situation. Det finansiella sparandet i den offentliga sektorn måste enligt utredningens bedömningar öka, annars blir inte det totala finansiella sparandet i hela ekonomin tillräckligt stort för att finansiera nödvändiga investeringar med bibehållen balans i utrikesbetalningarna.

Skattetrycket

Långtidsutredningen argumenterar för att skattetrycket mätt som skatters och avgifters andel av BNP inte bör höjas. När vi i beräkningarna kombinerar ett oförändrat skattetryck med en dämpad tillväxt i offentlig konsumtion, och med en framskrivning av de åtaganden som gjorts när det gäller offentliga transfereringar, sker en kontinuerlig förbättring i den offentliga sektorns sparande, vilken utredningen bedömt vara tillräcklig från allmänekonomisk synpunkt.

Även på denna punkt bör jag kanske göra en liten utvikning. Vad vi med våra modeller visar är att även med en ganska god tillväxt krävs det att den offentliga verksamheten begränsas till gjorda åtaganden för att vi skall kunna få en tillräcklig förbättring av det finansiella sparandet i den offentliga sektorn. Detta är i sig en viktig slutsats.

Varför har vi då inte analyserat en utveckling med höjt respektive sänkt skattetryck? Primärt därför att storleken av de positiva eller negativa effekter som förändringar av skattetrycket skulle kunna ge är mycket osäkra. Denna långtidsutredning har påbörjat ett arbete med att få fram modeller som kan användas i detta syfte men de resultat vi hittills har – som i sig är intressanta – räcker inte för detta syfte.

Det kan vara värt att observera att det krävs en förhållandevis snabb minskning i statens budgetunderskott för att det offentliga finansiella sparandet som helhet skall förbättras. Orsaken till detta är att sparandet i socialförsäkringssektorn – främst AP-fonden – minskar snabbt under perioden.

Låt mig också understryka att de finansiella beräkningarna är mycket känsliga

för den ekonomiska utvecklingen i övrigt. Om exempelvis tillväxten i ekonomin som helhet skulle bli lägre kommer inte den nödvändiga sparandeförbättringen till stånd. Erfarenheten visar också att det normalt är svårt att begränsa utgifterna till endast gjorda åtaganden. Det sker många förändringar i samhället som kan få till följd att den offentliga sektorns utgifter ökar. Mot denna bakgrund framstår ambitionen att begränsa utgiftsökningstakten som nog så svår att uppnå. På sikt aktualiseras ännu svårare avvägningsproblem och det är troligt att särskilda sparåtgärder kan komma att behövas för att förstärka den offentliga sektorns finansiella ställning.

Ekonomins funktionssätt

Därmed skulle presentationen av de kvantifierade modellbaserade resonemangen vara klar. Låt mig nu säga något om den diskussion av ekonomins funktionssätt som finns i huvudrapporten. Där behandlas skattesystemet, produktiviteten i offentlig sektor och arbetsmarknadens funktionssätt. Dessa områden har valts ut därför att de är centrala för den övergripande ekonomiska utvecklingen, men också för att vi tycker oss ha fått fram en del intressanta underlag på dessa områden i en del bilagor.

Diskussion om skattesystemet mynnar alltså ut i den från beräkningssynpunkt operativa slutsatsen att ett högt skattetryck är förenat med sådana samhällsekonomiska kostnader att en ytterligare höjning framstår som olämplig. Vidare diskuteras effekten av inkomstskatten på arbetsutbudet och av olika sätt att beskatta kapital. Slutligen förs en diskussion om möjliga omfördelningar av skattetrycket. Slutsatsen är att det är möjligt att göra sådana på ett sätt som ger lägre effektivitetsförluster.

När det gäller produktiviteten i offentlig verksamhet tar vi avstamp i de studier av detta problem som genomförts inom ESOs ram och som sammanfattats i en bilaga till Långtidsutredningen.

Dessa studier visar en långsam, ja t o m negativ, produktivitetsutveckling,

inom stora delar av den offentliga sektorn. Mot studierna har en hel del kritik riktats, främst att inte kvalitetsaspekter på offentlig service har beaktats. Vi tar upp denna kritik, men tycker oss ändå inte kunna undgå att dra slutsatsen att det finns ett produktivetsproblem i offentlig verksamhet. Mot denna bakgrund redogör vi för en del förslag till möjliga organisationsförändringar som förts fram i ett par bilagor.

Arbetsmarknadens funktionssätt påverkar på många vis de övergripande bedömningarna. Det är avgörande för möjligheten att få ner arbetslösheten, för att åstadkomma långsamma pris- och löneökningar och för tillväxten. I det senare fallet handlar det bl a om att så att säga få rätt man på på rätt plats. Huvudtesen här är att det inte empiriskt går att belägga att arbetsmarknaden fungerar särskilt illa – allra minst gäller detta i en internationell jämförelse. Det hindrar emellertid inte att det finns problem. Det råder t ex brist i industrin på vissa nyckelgrupper. Samtidigt finns tecken på segmentering i den meningen att arbetslöshetstiderna har ökat för vissa grupper. Mot denna bakgrund finns det skäl både för att uppmuntra till anpassning och rörlighet och för att vidta åtgärder för att underlätta denna anpassning.

Slutligen diskuteras också inkomst- och förmögenhetsfördelningen, den regionala utvecklingen och utvecklingen på miljöområdet. Slutsatsen är att en bättre allmänekonomisk utveckling och en högre ekonomisk tillväxt ökar förutsättningarna att förbättra välfärden i vid mening. Erfarenheten tyder på att en hög sysselsättningsnivå verkar i inkomstutjämnande riktning och med en lägre inflation följer sannolikt mindre förmögenhetsomfördelningar. Sambandet mellan den regionala utvecklingen och den allmänna ekonomiska utvecklingen är mera komplicerat. Även den balanserade utveckling för ekonomin som helhet som utredningen räknar med förefaller komma att föra med sig betydande regionala spänningar. Den fysiska miljön bör däremot i huvudsak gynnas av den strukturella utveckling – bort från tung basindustri i riktning mot mer tjänstepro-

duktion – som följer med den utvecklingsbild utredningen tecknar. En aktiv politik torde emellertid ändå krävas för att förbättra miljön, precis som när det gäller att åstadkomma regional balans och en jämn fördelning av levnadsstandarden.

Sammanfattningsvis; det går att fortsätta längs den väg mot balans och förbättrad levnadsstandard på vilken den svenska ekonomin befinner sig. Det kommer emellertid att kräva låga nominella pris- och löneökningar och en förbättring av den offentliga sektorns sparande. Med en högre produktivetsstegring och tillväxt i ekonomin blir vägen mot balans lättare, utrymmet för reallöneökningar och konsumtion blir större. En sådan utveckling förutsätter en god anpassningsförmåga hos både hushåll och företag samt i den offentliga verksamheten.

Karl-Göran Mäler:

Tack så mycket för denna summering av Långtidsutredningen. Vi är säkert många som ännu inte har hunnit läsa den. Vi ska nu få lyssna på hur en erfaren långtidsutredare ser på den senaste.

Ulf Jakobsson:

Jag lyssnade mycket intresserat på Lars Heikenstens föredrag och speciellt i början när Lars diskuterade vad en långtidsutredning egentligen är för någonting. När man håller på med det här så har man ju anledning att fundera en del över detta. Det är inte lätt att ha ett bra svar på den frågan. Det verkar – vilket man märkte om man lyssnade noga på vad Lars sa – som om det vore enklast att tala om vad en långtidsutredning *inte* är. Den är inte en prognos. Men inte heller det verkar helt säkert eftersom Lars inledde med att säga att huvudbudskapet i utredningen är att det kommer att gå bra för Sverige om vi bara sköter oss. Långtidsutredningen verkar åtminstone vara en villkorad prognos. För att återgå till vad en långtidsutredning är för någonting så kan man säga att den är, som Lars Heikensten var mycket nära att säga, en kodifiering av den konventionella klokheden. Det kanske

inte låter så spännande men man kan också säga att det är en genomarbetning av denna klokhet. När man gör kalkyler så kommer inneboende spänningar i den ekonomiska utvecklingen fram och man kan analysera dem. Med utgångspunkt från dessa spänningar och analyser kan man starta en diskussion om hur spänningarna skall lösas.

Jag vill också säga att jag tycker det här är en bra utredning, den är rattfram och balanserat skriven och den lyfter upp en hel del av de problem som finns till ytan. Lars Heikensten, som levt ihop med den här Långtidsutredningen i flera månader, skall inte känna sig förorättad för att vi anklagar honom för att inte lösa alla problem. Det är naturligtvis inte en personlig anklagelse. Problemen är också väldigt svåra att lösa.

Löneökningar

Den första punkten som jag tänkte ta upp ikväll är löneökningssantagandet omkring vilket hela Långtidsutredningens kravkalkyl är uppbyggd. Antagandet är att lönerna kommer att öka med omkring tre procent per år i en tioårsperiod framöver. Om man tittar på vad som har hänt de senaste åren på det här området så finner man, om man tittar på konkurrenskraften, att medan Sverige har bedrivit en devalveringspolitik så har lönekostnaderna kontinuerligt stigit. Dessa två saker har ungefär balanserat varandra så att arbetskraftskostnaderna i gemensam valuta har utvecklats relativt hyggligt i Sverige.

Det är klart att om vi skall få en positiv utveckling på vår ekonomi så måste denna försämring brytas och det är med den utgångspunkten som kalkylerna är upplagda i Långtidsutredningen. De finner då att en positiv utveckling kräver kostnadsökning på högst tre procent.

Lars tog upp frågan vad det är som talar för att vi skall få en sådan utveckling och han gav själv svaret på frågan: Det är förnuftet som talar för det. Problemet med denna ansats är att förnuftet har talat för en lägre lönekostnadsutveckling under många år. Man måste fråga sig vad det är som säger att vi just nu skall kunna sätta stopp för för höga löneökningar.

Om man för att få perspektiv på det hela jämför med lönekostnadsökningarna från början av sjuttioalet så skall man märka att inte någon gång under den perioden har dessa kostnadsökningar varit lägre än fem procent. De två alternativ som finns i årets långtidsutredning är ett lågkostnadsalternativ på tre procent och ett högkostnadsalternativ på sex procent. Sett i det historiska perspektivet så är snarare sex procent ett lågkostnadsalternativ. Frågan kvarstår alltså hur vi från och med nästa år skall få en lönekostnadsutveckling som innebär mer än en halvering av tidigare års genomsnitt. På denna fråga ger inte Långtidsutredningen något svar. Det finns inte heller någon annan som har ett bra svar på den frågan.

Detta innebär att det kommer att uppstå en sådan diskussion som vi har sett i Brookingsrapporten Där drar man slutsatsen att denna halvering av kostnadsökningarna inte kommer att inträffa och att det därmed är lika bra att fortsätta att devalvera. I Brookingsrapporten gick man då inte igenom de kostnader den typen av politik innebär. I Långtidsutredningen går man igenom hotbilden, dvs vad som kommer att hända om vi inte vädjar till förnuftet. Däremot går man inte in på den typ av överväganden och de åtgärder som skulle krävas för att vi skulle få ner lönekostnaderna till den nivå som krävs. Någon radikalt måste inträffa för att vi skall få ned ökningen av lönekostnaderna till tre procent!

I anslutning till detta kan jag ta upp frågan om avvägningen mellan finans- och penningpolitik. Lars Heikensten pekar på att vi har en stram finanspolitik. Samtidigt är penningpolitiken utomordentligt stram i den meningen att vi har mycket höga räntor. Om man skall peka på något som görs på det här området, så är det att vi har höga räntor för att vi skall få ner lönekostnaderna. Frågan är om det är så realistiskt att tro på detta som en framkomlig väg. Under alla omständigheter så har vi ett högt ränteläge som, om det vidhålls, äventyrar eller omöjliggör den investeringsutveckling som förutsätts i utredningen. Det faktum att man är tvungen att satsa så hårt på penningpolitiken borde ha lett till att man i Långtidsutredningen mer

diskuterat valet mellan finans- och penningpolitik. Man borde diskutera dels om den åtstramning som vi har inom penningpolitiken är nödvändig givet den finanspolitik man för, dels om det är rimligt att den åtstramning man tycker är nödvändig skall ligga på penningpolitiken i så stor omfattning som idag. Denna typ av diskussion tycker jag att man kunde ha fört i treårsperspektivet. Men den saknas trots att frågan är central för den ekonomiska utvecklingen i Sverige.

Jag skulle också helt kort ta upp en annan sak i utredningen. Om man tittar på de stigande arbetskraftskostnaderna så finns det två saker som är oroande med dessa. Det första, som vi pratar om för det mesta, är att vi har en högre ökning än vad som är förenligt med balans på lång sikt. Den andra saken, som kanske är minst lika oroande, är att vi trots alla devalveringar inte har bättre balans i utrikesbetalningarna idag, jämfört med vad vi hade i början och mitten på sjuttioalet. Detta innebär ju att vi i Sverige långsamt håller på att förlora "terms of trade". De här devalveringarna vi har gjort har vi inte bara behövt göra för att kompensera en hög lönekostnadsutveckling utan även för att kompensera en försämring av den underliggande konkurrenskraften. Detta scenario drar utredningen ut i ett tioårsperspektiv och det innebär att vi måste sänka relativpriserna med ca 0,8 procent om året. Det här är ett pessimistiskt utrikesperspektiv när vi hela tiden är tvungna att sänka priserna på svenska varor för att behålla marknadsandelar. Man kan fråga sig om det som strategi är rimligt – eller ens genomförbart – att ta hela anpassningen på det sättet. Det här kan bli ytterligare en risk från växelkurssynpunkt.

Skatterna

Den tredje punkten i Långtidsutredningen som jag tänkte ta upp är skatteutvecklingen. Vi vet att skatterna som andel av BNP har stigit sedan femtioalet för att under de senaste åren plana ut kring nivån drygt femtio procent. I det här avseendet är Långtidsutredningens anknytning till den konventionella klokheden uppenbar. Den konventionella klokheden är för när-

varande att det inte går att höja skatterna, men det går inte heller att sänka dem och därför skall vi ha kvar ett oförändrat skattetryck vilket Långtidsutredningen har räknat med i tio år framåt. Detta skulle antyda att vi har nått något slags optimum! Om man varken kan höja eller sänka skatterna så måste ju skatterna ligga på en lämplig nivå. I och för sig drar inte Långtidsutredningen denna slutsats utan man pekar på de stora olägenheter som finns med det höga skattetrycket. Jag tycker att man kunde ha gått längre i analysen.

Man kan ha två utgångspunkter i denna analys. Den ena är den utgångspunkt som jag nämnde; att skattetrycket är högt och att det ställer till problem. Den andra utgångspunkten är från den offentliga sektorns sida. Det är en mycket dyster bild för den offentliga sektorn som målas upp i Långtidsutredningen. Samtidigt som den privata konsumtionen ökar så ligger den offentliga konsumtionen i stort sett stilla och detta i en situation när kvalitetsproblemen överallt i den offentliga sektorn är uppenbara. Jag är övertygad om att detta till stor del beror på den låga produktivtetsutvecklingen som vi har i denna sektor. Den typ av utveckling som Långtidsutredningen skisserar kommer att innebära stora påfrestningar på den offentliga sektorn. Man befinner sig här i en sådan situation att man inte kan göra någonting åt kollektiveringsgraden i ekonomin och därför hamnar man i det här skattetrycket. Faktum är att det finns underlag till åtminstone en diskussion kring de här frågorna i och med att man har gjort en specialstudie av arbetsutbudet i Långtidsutredningen.

Jag har gjort en snabb kalkyl – en gangsterkalkyl – men som bygger på de resultat som finns i utredningen. Jag ställde mig frågan vad som skulle hända om man avkollektiverade hela daghemsområdet. Tvärt emot den foreställning som finns i debatten, är det inte så att vi har någon främmande givare som ger folkhemmet de 20 miljarder som daghemmet kostar. En avkollektivering av daghemsmarknaden innebär inte – lika lite som en avreglering av kreditmarknaden innebär en avveckling av denna – att man

tar bort daghemmen, utan man får en annan organisationsform. Låt oss anta att man gör denna avkollektivisering och samtidigt sänker skatterna – inte med 20 miljarder – utan med tio miljarder eftersom man i ett sådant fall måste kompensera småbarnsfamiljerna med ett bidrag motsvarande kanske tio miljarder. Om man använder sig av den ekvation för arbetsutbudet som finns i Långtidsutredningen får man ganska dramatiska effekter. Till detta skall läggas den effektivitetsförbättring som fås i daghemssektorn. Av den diskussionsmässiga analys som har förts kan man dra slutsatsen att en avkollektivisering skulle kunna öka effektiviteten med ca 15 procent. Till detta har jag från en skattefunktion antagit en viss produktivitetseffekt i den privata sektorn. Jag har sedan ställt dessa effekter mot den totala BNP-tillväxten på 84 miljarder som man har i det korta perspektivet till 1990. Effekterna som jag räknade fram är 33 miljarder från arbetsutbudsfunktionen och de övriga produktivitetseffekterna är sex miljarder. Man kan säga att detta inte säger någonting annat än att arbetsutbudsfunktionen är orealistisk som ger så höga resultat. Jag tror inte att effekterna skulle bli riktigt så här stora. Att man överhuvudtaget kan ta fram effekter i den här storleksordningen visar dock att man i nästa utredning bör gå ordentligt in på det här området.

Sören Wibe:

Låt mig börja med att gratulera Lars Heikensten till ett gediget förstlingsverk. Det gäller inte bara huvudrapporten utan även den bukett av intressanta rapporter som publicerats som bilagor.

Som tidigare sagts innehåller rapporten inga större överraskningar, och den framtidsbild som skisseras är på det hela taget ganska ljus. Med några undantag, som jag återkommer till längre fram, kan man kanske sammanfatta Långtidsutredningens rekommendationer om den ekonomiska politiken med orden "Business as usual". Inom parentes var detta det slagord som den amerikanska administrationen lanserade i början av år 1930 som ett uttryck för hur man då bedömde den eko-

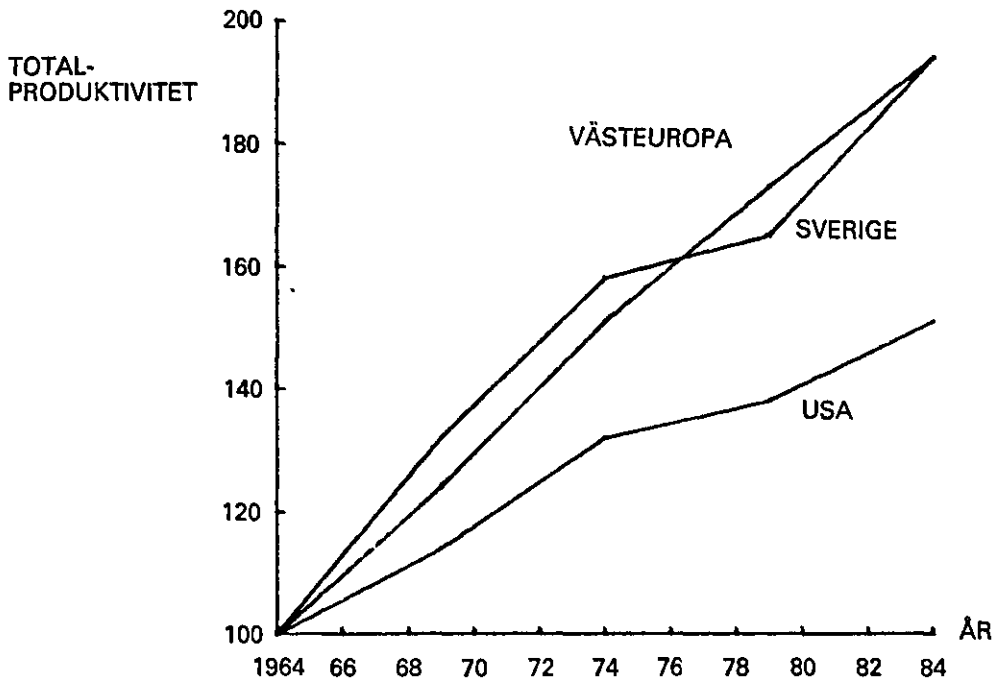
nomiska situationen. Men här upphör, tror jag, alla likheter. I allt väsentligt delar jag den rätt optimistiska syn på framtiden som Långtidsutredningen skisserar.

Beträffande den metodologiska utvecklingen tror jag man kan säga att långtidsutredningarna rört sig från prognos till problem. LU87 fullföljer denna utveckling. Prognoselementet är nedtonat och istället söker man diskutera vad man uppfattar som avgörande problem i den svenska ekonomin. Den här utvecklingen anser jag vara helt riktig. Det är de stora trenderna, makrovariablerna, som avgör framtiden. Det lönar föga att träffa rätt i prognoser om enskilda input-output-koefficienter om man samtidigt kommer grovt fel vad beträffar t ex BNP-tillväxten i vår omvärld. LUs problemorienterade analys harmonierar också väl med den ekonomiska politikens utveckling från "fine tuning" till normstyrning. Vill man styra med fasta normer behöver man givetvis analyser som diskuterar vad som är de centrala problemområdena.

Pekar då Långtidsutredningen på den svenska ekonomins svaga punkter? Här vill jag invända med några reservationer, eller åtminstone några reflektioner. Lite grann tycker jag nämligen att man betar sig som de svenska journalisterna gjorde då de intervjuade Ingemar Stenmark efter något av hans segeråk; "Jaha Ingemar, idag vann du bara med åtta hundra delar. Vad var det som gick snett egentligen?" Jag menar att vi ofta glömmar att det enda rimliga sättet att diskutera våra ekonomiska problem är att jämföra oss med utvecklingen internationellt. Gör vi detta skall vi finna att Sverige hävdar sig utomordentligt väl på de allra flesta områden. Vi har vad jag vill kalla för strukturella fördelar i vår ekonomi. Det är kanske i dessa fördelar som man bör söka efter de stora potentiella problemen i framtiden. Förlorar vi vår strukturella överlägsenhet spelar det mindre roll om vi klarar de mindre problemen. Även här gäller tesen att det är makrovariablerna som avgör.

Låt mig illustrera min föreställning om det problemfria Sverige med att ta upp två av Långtidsutredningens problembarn: den svaga produktivitetsetvecklingen och lönebildningen. I *Figur 2* har jag ritat in

Figur 2 Totalproduktivitetsens utveckling inom tillverkningsindustrin i Sverige, USA och Västeuropa 1964-1984. Index 1964=100.

Källa: LU87.

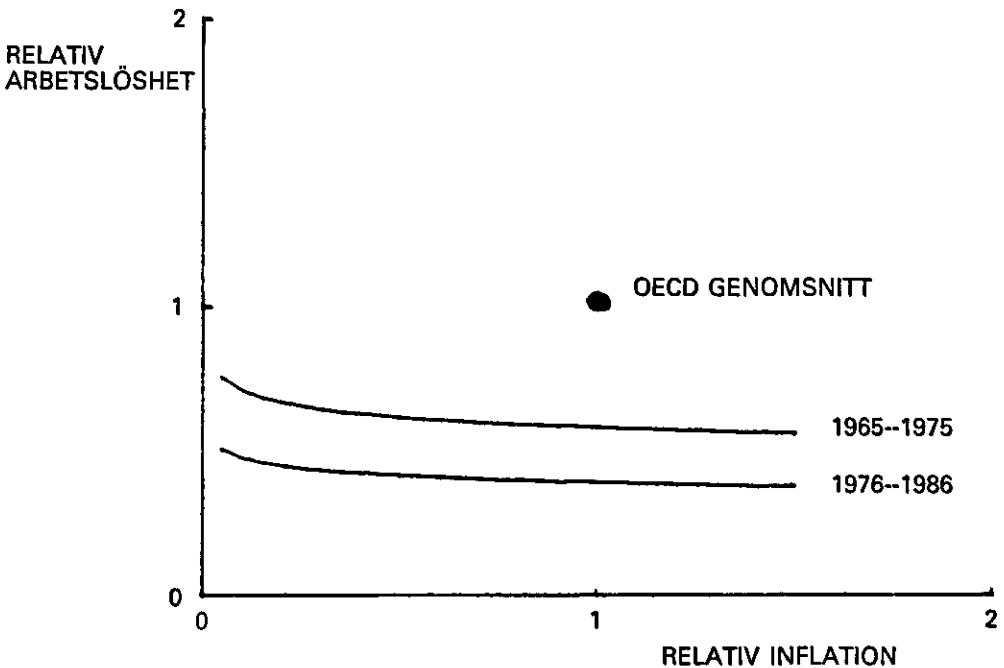
totalproduktivitetsens utveckling för tillverkningsindustrin i Sverige, USA och Västeuropa. Perioden är 1964-1984 och alla siffror är hämtade från LUs huvudrapport. Som framgår kan vi kanske säga att ett område har problem med produktiviteten, men detta är inte Sverige utan USA! Sverige har en utveckling som i stora drag sammanfaller med Västeuropas. Vår produktivitet växte betydligt snabbare än i USA och t o m snabbare än i Västeuropa som helhet.

Vari består egentligen problemen? Ser vi till hela perioden 1964-1984 (se Figur 2) finner vi en linjär utveckling, dvs i absoluta belopp har den tekniska utvecklingen gett oss lika mycket varje år. Som alla här vet är en linjär utveckling liktydigt med en fallande exponentialtrend, dvs den relativa ökningen avtar. Det är detta som Långtidsutredningen uppmärksammar och lyfter fram som ett huvudproblem. Men varför skall vi förvänta oss att tekni-

ken kan växa exponentiellt? Själv tror jag att det finns mycket naturliga förklaringar till varför den relativa ökningen avtar och dessa har att göra med vår produktionsinriktning. Fram till slutet av 60-talet kunde stora produktivetsvinster göras genom att exploatera stordrifts- och standardiseringsvinster. Utvecklingen idag är i mycket högre grad inriktad på kvalitet där det är mycket svårare att göra produktivetsvinster än vad beträffar kvantitet. Jag tror alltså att en fallande ökningstakt är ett uttryck för en teknologisk verklighet som vi måste leva med och jag ser i den inget som helst bevis för att den svenska ekonomin skulle ha problem här.

Vad gäller lönebildningen vill jag visa en kalkyl om möjligt ännu mer gangsteraktigt än den som Ulf Jakobsson presenterade. Jag menar nu inte att vår arbetsmarknad är problemfri, det visar våra devalveringar. Men till en del kan vår högre inflationstakt sägas vara det pris vi betalar

Figur 3 Det "relativa Phillips-sambandet" för Sverige 1965-1986.

Källa: LUS7.

Anm: Relativ arbetslöshet = Sveriges siffra dividerat med OECDs och motsvarande för inflationen. "Sambandet" skattat på logaritmisk form och med arbetslöshet som den beroende variabeln.

för vår lägre arbetslöshet, och det intressanta är kanske att studera hur eländespåret inflation-arbetslöshet förhållit sig relativt det i vår omvärld. Detta kan göras med en egen konstruktion som jag kallar den relativa Phillips-kurvan och där enheterna utgörs av Sveriges arbetslöshet relativt OECDs och vår relativa inflationstakt. Tanken bakom denna konstruktion är följande: Sverige driver givetvis med den allmänna ekonomiska utvecklingen. Ett land kan åtminstone på kort sikt "köpa sig" mindre arbetslöshet (inflation) genom att välja mer inflation (arbetslöshet). Den kombination man väljer är således, precis som i 60-talets Phillipskurvor, ett politiskt val. Ett lands relativa Phillipssamband avslöjar emellertid arbetsmarknadens (relativa) effektivitet. Går det genom punkten (1;1) är man i nivå med genomsnittet och ju närmare origo desto högre effektivitet.

Jag har nu estimerat den relativa Phillipskurvan för Sverige för åren 1965-1986 och jag har även här använt mig av LUs data (Figurerna 2.1 och 8.2). Genom att lägga in en dummy för olika tidsperioder kunde jag även studera hur kurvan förskjutits över perioden. Förklaringsgraden blev tämligen hög (ca 50 %) och det överraskande resultatet är återgivet i Figur 3. Som väntat låg det svenska "relativsambandet" gynnsamt till, men det överraskande var att hela kurvan försköts mot origo över tiden. Sett i detta perspektiv skulle således vår relativa överlägsenhet ha ökat sedan 1975, något som onekligen strider mot den gängse uppfattningen om 70-talet som den svenska modellens sammanbrott.

Nå, kalkylen är gangsteraktig och visar kanske bara att vår relativa arbetslöshet minskat. Jag finner i varje fall lite belägg för att våra arbetsmarknadsproblem

skulle vara så stora som det ibland görs gällande. Våra problem är om inte diminitiva så i varje fall små i en internationell jämförelse.

Så här skulle jag kunna hålla på och trötta er med siffror som visar våra framgångar; sysselsättning, inkomstutjämnings, per capita inkomster osv. Det jag vill åt är emellertid att vi bör fråga efter orsakerna till dessa framgångar. Själv är jag ganska övertygad om att det finns i det enkla faktum att Sverige efter vad det sägs är det enda landet med ett ord för "lagom". Jag tror att den avgörande faktorn är det samförstånd och den kompromissvilja som präglar både politik och arbetsmarknad i det här landet. Detta har lett till en relativ balans mellan klasser och intressen till båtdan för landet som helhet.

Det stora framtidsproblemet för Sveriges ekonomi ser jag i faran att detta samförstånd kan vittra sönder. Arbete och kapital kunde enas eftersom det låg i bådas intresse att produktion och teknik utvecklades snabbt. Det senaste decenniet har emellertid en ny rörelse med nya värderingar dykt upp, låt oss kalla den den gröna vågen. Problemet är att denna rörelse har en helt annan grundvärdering av ekonomi, tillväxt och teknik. Här ställs inte den materiella produktionen utan miljön i centrum på ett helt annat sätt än tidigare. Jag behöver inte spilla mer ord på detta för auditoriet känner fenomenet lika väl som jag.

Framtidens huvudfråga för den svenska ekonomin tror jag blir hur man skall kunna förena kraven på en snabb tillväxt med denna gröna vågs krav på en god miljö. Om vi inte klarar detta riskerar vi att rasera det samförstånd som enligt mig utgjort huvudorsaken bakom vår framgång. Här finns knäckfrågan och här tror jag att LU skulle ägnat betydligt mer utrymme åt en analys. Jag noterar t ex att under rubriken "miljöproblem" nämns inte ens kärnkraften. Jag förstår detta av taktiska skäl, och jag själv är inom parentes sagt kärnkraftens siste store vän här i landet. Dock, åtskilliga miljoner av mina landsmän oroar sig dag och natt över kärnkraften och då är det ett problem oavsett om vi finner oron obefogad.

Lars Heikensten:

Ulf Jakobsson har rätt i att vi i begränsad utsträckning diskuterar konkreta åtgärder för att komma till rätta med pris- och löneökningsproblemet. Vi har inte heller gått in på vaxelkurspolitiken – och det beror inte på att vi varit förbjudna att göra det som det då och då insinueras – utan på att vi tolkat den debatt som följde på Brookingsrapporten som att det råder en allmän enighet bland svenska ekonomer om att den nuvarande växelkurspolitiken är den enda rimliga och att Brookingsekonomernas rekommendationer bara innebär en sänkning av vår ambitionsnivå.

Jag håller med om att avvägningen mellan penning- och finanspolitik är viktig. Avvägningen ligger implicit i våra beräkningar. Jag nämnde att vi förutsätter ett högre ränteläge i alternativet där löneanpassningen är sämre. Vi utvecklar en del av dessa frågor i den finansiella diskussionen. Det finns också en bilaga till Långtidsutredningen – "Penningmarknad, räntebildning och valutaflöden" – som behandlar dessa frågor. Jag medger ändå att det är ett område som man kunde ha diskuterat mera.

Ulf Jakobssons andra punkt gällde kraven på relativprissänkningar. Jag håller med om att beräkningarna i detta avseende är pessimistiska men å andra sidan är det svårt att med existerande vetande hantera denna fråga på ett annat sätt än vi gjort, åtminstone i den typ av kvantitativa modeller vi använder i långtidsutredningen. Det handlar alltså om att det i våra import- och exportsamband tenderar att dyka upp en trend som innebär att vi vid givna relativpriser förlorar marknadsandelar. Många undersökningar pekar på att någonting har hänt de senaste åren, men vi har inte lyckats fånga vad det är. Det finns då inget annat sätt, tycker jag, än att använda de samband som man har. Vi har emellertid valt att inte övertolka våra resultat utan endast talat om att det krävs en anpassning av både löner och priser under lång tid framöver.

Om man gör ett experiment där man tänker sig att man tar bort den här negativa trenden för verkstadsindustrins

marknadsandelsutveckling, vad händer då? Då skulle den privata konsumtionen öka från 2,6 till 3,1 procent vilket är rätt anmärkningsvärt. När det gäller relativpriserna så kvarstår ett krav på en viss sänkning men denna blir väsentligt lägre.

Ulf Jakobssons tredje punkt gällde skatterna och om vi hade ett optimalt skattetryck idag eller inte. Så uppfattar jag det naturligtvis inte, men jag tyckte att det var ett naturligt sätt att räkna. Långtidsutredningen hade inte varit den konventionella klokskapen om vi hade använt något annat skattetryck i våra beräkningar. Allra minst hade vi varit det om vi genomfört gangsterkalkyler av Ulfs typ. Detta hindrar naturligtvis inte att man kan ägna sig att sådana beräkningar och det är ju kul att Ulf har kunnat göra detta med hjälp av de bilagor som vi har tagit fram. Jag tycker att Långtidsutredningen har visat att Sverige står inför besvärliga val och vi har visat vad som inträffar om man inte gör några drastiska förändringar. Sedan kan alla läsa mellan raderna att man kan göra förändringar.

När det gäller Sören Wibes kommentar så håller jag allmänt med om att det är en poäng att se Sverige i ett internationellt perspektiv, vilket vi kanske har gjort alltför lite. Samtidigt har det varit vår uppgift att analysera de problem som finns och vad man kan göra åt dem. Det är inte så att vi vill framhålla att vår utveckling skulle vara sämre än omvärldens – utan snarare tvärtom – men vi pekar på områden där man kan göra förbättringar.

Ulf Jakobsson:

Jag tycker att Lars Heikensten tar sig ur frågan om växelkursen väl enkelt. Det måste vara ett problem att hela utredningskalkylen är uppbyggd kring ett antagande om att vi från och med nästa år skall få mer än en halvering av löneökningstakten. Det finns inte heller någon diskussion om hur detta skall ske. Det har ju funnits en stor debatt om det här den senaste tiden där Brookingsrapporten bara är ett exempel. Risker finns att detta att vi inte skall göra växelkursförändringar blir en trossats som Lars sa att alla

är överens om och därmed inte analyseras.

Den andra punkten gällde den här gangsterkalkylen som jag gjorde. Min mening var inte alls att Långtidsutredningen skulle ha gjort en halvtimmeskalkyl på det här sättet. Jag ville bara peka på att man med det material som finns i Långtidsutredningen kan göra en alternativ kalkyl som kan ge mycket intressanta resultat inom ett område som tas upp av Långtidsutredningen men som inte får någon lösning.

Lennart Ohlsson:

Långtidsutredningen är mycket bra i det avseendet att det finns många siffror som man kan kommentera. Jag läser att vi har haft en ökning av världshandeln – i volym – med 10,2 procent per år under de tre senaste åren. Är det någon som kommer i håg att vi under hela sextioalet hade en tillväxttakt på i genomsnitt 5,8 procent per år? På sextioalet hade vi ungefär samma tillväxttakt i vår export som i världshandeln och ungefär hälften av denna tillväxttakt hade industriproduktionen. Om vi skulle ha samma relationer de tre nämnda åren under åttiotalet skulle ökningen av industriproduktionen ha varit ungefär fem procent per år. Om man bläddrar i långtidsutredningen till sidan 36 visar sig den faktiska ökningen vara väsentligt lägre, åttiotalet har till och med börjat betydligt sämre än sjuttioalet beträffande industriproduktionen.

Vad är det då som är så mycket bättre i den svenska ekonomin idag jämfört med situationen 1984 när den förra Långtidsutredningen kom. Svaret är enkelt: Vi har fått en bytesbalansförbättring som till stor del beror på en fallande oljenota och en expansivare världshandel. I likhet med OECD menar jag att vi samtidigt haft en strukturell försämring – eller i varje fall inte en förbättring – av vår utrikeshandel under åttiotalet. OECD har visat att Sverige förlorar relativt sett mest på de högteknologiska varorna.

Vad är orsakerna till denna utveckling? Idag är industrisammansättningen sådan att ca 40 procent av industrin är s k kun-

skapsintensiva industrier. Man kan tycka – särskilt med anledning av att både kommerskollegium och industriverket har lagt upp sin strukturella analys av utrikeshandeln och industrin just efter hur den kunskapsintensiva industrin har gått – att det hade varit på sin plats i Långtidsutredningen med en analys av utbildningssektorns betydelse för den industriella utvecklingen.

Vi har en industri som måste vara flexibel på grund av den snabba utveckling som sker på världsmarknaden men vi har en utbildningssektor som i huvudsak är centralplanerad när det gäller all högre utbildning. Vi vet ju alla som har arbetat i den här sektorn hur stelt den fungerar och hur långsamt anpassningar sker. När det gäller slutsatserna som dras i Långtidsutredningen angående utbildningen så står det så här:

”parallellt krävs det åtgärder och förbättringar för att bygga ut utbildningssystemet. Inte minst förefaller det vara väsentligt att nå ut till medelålders och äldre arbetskraft som annars riskerar att hamna på efterkälken i den snabba tekniska utvecklingen som sker, inte minst inom industrin.”

Tittar man sedan i analysen så står det inte mycket mer i hela utredningen vilket jag tycker är märkligt.

Det finns i utredningen en analys av kreditmarknaden och i viss mån också en analys av företagsvinster utveckling men det står ingenting om den del av riskkapitalmarknaden som förser nya företag med kapital. Det är ju här den stora potentialen för tillväxt i framtiden finns och jag tror att vi måste ta upp sådana här saker i de kommande långtidsutredningarna.

Stig Tegle:

Jag skulle vilja ta upp en modellteknisk fråga som har samband med kvällens diskussion. I Långtidsutredningen ser man lönekostnadsökningarna som exogena samtidigt som vi alla vet att det är en mycket endogen variabel.

Man skulle också ha kunnat gjort en verklig simulering genom att höja den of-

fentliga sektorns och industrins investeringar exogent. Detta skulle ligga i linje med det som Lennart Ohlsson har sagt om att produktivitetens utvecklingen är kritisk. Det skulle vara en intressant parallell till lönekostnadsanpassningen. Jag vill fråga om ni har tittat på sådana alternativ i Långtidsutredningen.

Lars Vinell:

Jag skulle vilja komma med en mycket kort kommentar. Slutsatserna i årets långtidsutredning är i stort sett desamma som i de föregående långtidsutredningarna och i nästan varje nationalbudget, nämligen att vi måste få ner ökningstakten i lönekostnaderna därför att vi av konkurrensskäl inte kan ha högre lönekostnader än våra konkurrentländer. Jag tycker att intresset i Långtidsutredningen inte borde fokuseras på ökningen i den totala kostnadsnivån eller inflationen utan på prisbildningen och relativpriserna. Långtidsutredningen borde alltså vara mer mikroorienterad: Vad får vissa branscher att växa, andra att stagnera och en del att krympa? En sådan analys faller dock utanför Långtidsutredningens föreställningsram.

Nu sätter Långtidsutredningen målet att vi genom sänkta reallöner eller relativt låga ökningarna i dessa skall nå volymtillväxt via ökade marknadsandelar. Risken är stor att det målet nås! Volymtillväxt uppnås således genom ökad produktion inom dagens produktområden men till priset av starkt fallande terms of trade. Jag tycker inte att det är en särskilt bra utveckling utan jag skulle gärna se att vi hade en långsiktigt stigande real lönekostnad per producerad enhet på grund av att vi har hamnat inom områden med stigande relativpriser. En sådan utveckling vore konsistent med god räntabilitet i företagen.

Karl-Göran Mäler:

Det har sagts från många håll här ikväll bl a från dig Lars, att den här Långtidsutredningen inte skall ses som en prognos. Hur kommer den att uppfattas av diverse

statliga myndigheter och andra? Kommer man inte att utnyttja Långtidsutredningens kalkyler – trots författarnas intentioner – som prognoser som hjälp när man utvecklar egna prognoser?

Lars Heikensten

Jag tycker inte att det är riktigt rätt att – som Ulf Jakobsson gör – hävda att vi inte diskuterar de här frågorna kring lönebildningen. Jag tycker att vi tydligt klargör att en högre pris- och löneökningstakt bara kan bemötas med en icke-ackommoderande politik och vi motiverar också utförligt varför det måste vara på det sättet. Du talade om förnuftet tidigare och jag tycker att man kan titta på den ekonomiska historien och dra två olika slutsatser: Antingen säger man att eftersom vi inte har lyckats tidigare med lönekostnadsutvecklingen så kommer vi inte att lyckas nu heller eller också vänder man på steken och säger att tack vare de erfarenheter som vi tidigare har gjort så är förutsättningarna större att lyckas idag.

Jag är också väldigt osäker på hur man skall mäta hur stram finanspolitiken egentligen är – och framför allt på hur man skall kunna avgöra om den är *tillräckligt* stram.

När det gäller det som Lennart Ohlsson tog upp så är det naturligtvis inte svårt att hitta frågeställningar som borde ha utvecklats mer. Nu hade vi ambitionen att få ner sidantalet, vilket vi lyckats med från cirka 450 till 250 sidor. Jag medger att utbildningsfrågorna är viktiga och det är givetvis riskkapitalmarknaden också. Som ekonom tycker jag dock inte att man har så mycket att komma med när det gäller utbildningen annat än mycket allmänna utsagor. Jag är tacksam för alla förslag jag kan få om hur man skulle kunna lägga upp en diskussion om utbildning på ett intressant – och helst också kvantitativt – sätt. Detta skulle kunna bli en central beståndsdel i nästa långtidsutredning. När det gäller riskkapitalet så diskuterar vi ju åtminstone företagsbeskattningen.

Stig Tegle tog upp offentliga investeringar. Jag är inte så säker på om det är det som är problemet. Det är inte säkert

att vi kan lösa problemet med den dåliga produktiviteten genom ökade investeringar. Jag vill också säga att de bedömningar som Långtidsutredningen gjort om de sysselsättningsmässigt tunga delarna av den offentliga sektorn baserar sig på Landstingsförbundets och Kommunförbundets bedömningar. Jag har faktiskt frågat dem flera gånger om det inte finns ett större investeringsbehov. De har då menat att det är fullt tillräckligt, men det är ju möjligt att de har fel.

Till Lars Vinell vill jag säga att det är lätt att säga tulipanaros men det är svårare att göra en. Om man skall använda sig av din modell, så skall man på ett bra sätt förutsäga branschmönster och relativprisutvecklingen tio år framåt, vilket inte låter sig göras alltför lätt.

Lars Vinell:

Får jag bara skjuta in en fråga beträffande lönekostnadsutvecklingen: Är det den genomsnittliga lönekostnaden eller är det lönekostnadsstrukturen som är intressant? Själv är jag böjd att tro att när det gäller våra problem idag och när det gäller långsiktproblemen är det strukturen och inte den genomsnittliga kostnaden som är viktigast.

Lars Heikensten:

För att bedöma vilka branscher som växer och vilka som stagnerar måste vi på något sätt skaffa oss en bild av vad som sker i omvärlden. Troligen är det så att vi kraftigt underskattar den strukturomvandling som sker, eftersom större förändringar ofta är omöjliga att förutsäga.

Vid sidan om detta kan jag hålla med Lars Vinell om att problemet med lönestrukturen – om det nu är ett sådant – är ett område som man hade kunnat dyka djupare in i. Samtidigt bör jag nog påpeka att lönestrukturens effekter faktiskt belyses i en bilaga till utredningen. Däremot kan jag inte hålla med när Lars påstår att Långtidsutredningen gör ett huvudnummer av kravet på sänkta relativa priser.

Till slut vill jag svara på Karl-Göran Mälers fråga hur man kommer att upp-

fatta den här utredningen. Det har jag naturligtvis haft anledning att fundera över. Det händer uppenbarligen att Långtidsutredningen används på ett sätt som inte vi författare alltid tycker är särskilt bra. Genom att tona ner dessa tabellschabrak, som varit en huvudbeståndsdel tidigare, har vi haft förhoppningen att hårdragandet av enskilda siffror skulle minska.

Jag skulle gärna se att nästa långtidsutredning handlar ännu mer om olika funktionsproblem, ekonomins sårbarhet och

dylikt. I det jobbet behöver vi hjälp. Man skall inte inbilla sig att tio personer på Finansdepartementet på egen hand kan tänka igenom alla dessa problem. Vi har redan fått en förändring på det området, genom att vi i den senaste Långtidsutredningen i större utsträckning än tidigare använder oss av akademiska ekonomer och det vill vi gärna fortsätta med. Alla som har något område som de skulle vilja analysera – och kanske rent av få lite betalt för – är hjärtligt valkomna.